

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету історії та
міжнародних відносин
/ Віталій АНДРЕЙКО/

«30» серпня 20 23 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Поховальний обряд за археологічними джерелами»

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія
Статус дисципліни	Вибіркова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Поховальний обряд за археологічними джерелами» для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 032 Історія та археологія освітньої програми «Історія».

Розробник: *Мойжес Володимир Валерійович* – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри археології, етнології та культурології

протокол № 11 від «9» червня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Надія КЕРЕЦМАН

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії і міжнародних відносин Ужгородського національного університету

протокол № 8 від «30» червня 2023 р.

Голова науково-методичної комісії _____ Світлана МИШКО

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 4,0	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання – 7	1	1
	Лекції	
Аудиторних – 2,5	26	8
Самостійної роботи студента – 4,5	Практичні, семінарські	
	16	4
Вид підсумкового контролю – залік	Лабораторні	
	-	-
Форма підсумкового контролю – усна	Самостійна робота	
	78	108

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Поховальний обряд за археологічними джерелами**» є пізнання студентами сучасних підходів до вивчення поховальної сфери давнини, що ґрунтуються на аналізі археологічних джерел із залученням загальноісторичних даних. Опису та аналізу поховальних пам'яток, реконструкції поховальних практик минулого і відтворення світоглядних систем зі спиранням на матеріали поховальних пам'яток. Студенти повинні засвоїти основні прийоми фіксації і аналізу артефактів, антропологічних матеріалів. Курс покликаний надати студентам уявлення про сучасні підходи до вивчення поховальних пам'яток з урахуванням специфіки методик польових та лабораторних досліджень такого роду старожитностей.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК – 01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу.

ЗК – 02 Здатність працювати автономно.

ЗК – 03 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК – 06 Здатність працювати у міжнародному контексті.

ЗК – 08 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК – 10 Здатність діяти соціально відповідально та з усвідомленням громадянської позиції.

ЗК – 11 Здатність до комунікації та співпраці у складі колективу.

ЗК – 12 Здатність до використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

Фахові компетентності (ФК):

ФК – 01 Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.

ФК – 02 Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

ФК – 03 Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології.

ФК – 04 Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

ФК – 08 Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проєкти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.

ФК – 09 Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії та археології.

ФК – 10 Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.

ФК – 11 Здатність розуміти глибину предметної області та компетентностей професії історика та археолога.

ФК – 13 Здатність постійно займатися професійною самоосвітою та самовихованням.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Поховальний обряд за археологічними джерелами» є знання загальної археологічної та історичної періодизації, базові ознаки та структуру поховальних пам'яток різних типів. Володіти елементарними навичками початкової систематизації різноманітних археологічних, етнографічних, іконографічних та історичних джерел. Також вивченню цієї дисципліни сприятиме опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми:

ОК 04. Актуальні проблеми археології

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.	ПРН – 1
Застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних технологій.	ПРН – 4
Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.	ПРН – 5
Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.	ПРН – 6
Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.	ПРН – 7
Розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацьовувати фонди музеїв, участі у наукових й археологічних експедиціях тощо.	ПРН – 8
Займатися краєзнавчою роботою, вести екскурсійну, презентаційну, громадську культурницьку діяльність	ПРН – 12

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Поховальний обряд за археологічними джерелами»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Вміти критично аналізувати стан проблеми та результати сучасних археологічних досліджень.	ПРН – 1
Вміти використовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для опрацювання матеріалів та створення професійної особистої документації, що необхідна у професійному розвитку.	ПРН – 4
Знати та вміти виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології.	ПРН – 5
Знати базові ознаки та структуру поховальних пам'яток різних типів.	ПРН – 6
Навчитися усно та письмово доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців та у публічній сфері.	ПРН – 7
Навчитися розширювати актуалізовану джерельну базу, опрацьовуючи вітчизняні та закордонні фахові видання, фонди музеїв та беручи участь у наукових експедиціях. Вміти знаходити та реалізовувати можливості участі у таких заходах.	ПРН – 8
Отримати вміння вести презентаційну та просвітницьку діяльність, зокрема презентувати хід та результати власного дослідження.	ПРН – 12

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: залік, тестування, підготовка семінарських завдань, захист самостійної роботи (презентації, колоквиуму, реферату).

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: семінарських заняття, самостійна робота.

Форма модульного контролю: модульна контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Разом
T1	T2	T3	T4	T5	60	100
4	9	9	9	9		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарно)
Семінарські (практичні) заняття	8	25
Самостійна робота	1	15
Модульна контрольна робота	1	60
Разом		100

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який: - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; - засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи;

оцінку «добре» (82-89 балів, В) заслуговує здобувач, який: - повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; - має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; - під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який: - в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; - опанував навчально-програмовий

матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) заслуговує здобувач, який: 8 - знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) заслуговує здобувач, який: - володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) виставляється здобувачу, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

оцінка «незадовільно» (0-35 балів, F) виставляється здобувачу, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЕКТС	Оцінка за національною шкалою для заліку	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90-100	A	зараховано	відмінно
82-89	B		добре
74-81	C		задовільно
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. Вступ до дисципліни.

Мета, завдання та структура курсу. Особливості лекційних і практичних занять, самостійної роботи, форм контролю за вивченням курсу. Характеристика підручників, посібників, енциклопедично-довідкових видань, Інтернет-джерел. Базові терміни. Правові засади й етичні норми дослідження давніх поховань. Етичні аспекти роботи з похованнями.

Тема 2. Польовий цикл археологічного дослідження матеріалів поховальних пам'яток.

Матеріали та інструменти для роботи в полі. Техніка безпеки. Види поховань та основні принципи їх польового дослідження. Загальна класифікація поховань. Інгумація. Одиночні поховання, Парні або колективні поховання. Масові захоронення. Розкопки безкурганних поховань. Розкопки курганів. Поховальні конструкції. Поховання у криптах і склепах. Кремація. Відкриття та розчистка кремації. Польова документація.

Тема 3. Інформативні можливості поховальних пам'яток.

Поховання та поховальний обряд – одне з основних археологічних джерел для реконструкції духовної культури, світогляду, соціального устрою та етнічної приналежності тощо. Основні інформаційних блоки поховальних пам'яток: світогляд стародавнього соціуму; культурогенез (можливість простежити становлення археологічної культури, її розвиток і зміну іншою або іншими археологічними культурами); реконструкція статевовікових показників; ступінь соціального розшарування давніх суспільств; еволюція форми сім'ї в первісних суспільствах; інформацію про демографічні аспекти життя стародавніх людей.

Тема 4. Загальні уявлення про методи та основні напрями антропологічних досліджень.

Основні відомості про будову людського скелета. Визначення віку. Визначення статі. Краніометрія та краніоскопія. Штучна деформація черепа. Osteometric дослідження. Скелет тулуба. Скелет верхньої кінцівки. Скелет нижньої кінцівки. Антропологічний звіт. Антропологічний інструментарій. Інструкція до складання антропологічного звіту.

Тема 5. Особливості поховального ритуалу культур Верхнього Потисся.

Найдавніші з відомих поховань. Захоронення доби неоліту. Поховальний ритуал носіїв культур Полгар та Баден. Поховальні пам'ятки культур доби бронзи. Куштановицькі кургани. Поховальні пам'ятки доби латену. Малокопанський сакральний центр. Поховальні пам'ятки пізньоримського часу. Культура карпатських курганів. Германські поховання. Крематорій в Солонцях. Захоронення ранніх слов'ян. Червеньовський могильник. Чомський археологічний комплекс.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання:					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Змістовний модуль 1.						
Тема 1. Вступ до дисципліни.	12	2				10
Тема 2. Польовий цикл археологічного дослідження матеріалів поховальних пам'яток.	25	4	4			17
Тема 3. Інформативні можливості поховальних пам'яток.	23	4	2			17
Тема 4. Загальні уявлення про методи та основні напрями антропологічних досліджень.	27	6	4			17
Тема 5. Особливості поховального ритуалу культур Верхнього Потисся.	31	8	6			17
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	120	26	16			78

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість год.	
		денна	заочна
1	Польовий цикл археологічного дослідження матеріалів поховальних пам'яток	4	2
2	Інформативні можливості поховальних пам'яток.	2	
3	Загальні уявлення про методи та основні напрями антропологічних досліджень.	4	
4	Особливості поховального ритуалу культур Верхнього Потисся.	6	2
	Разом	16	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість год.	
		денна	заочна
1	Вступ до дисципліни.	10	12
2	Польовий цикл археологічного дослідження матеріалів поховальних пам'яток.	17	24
3	Інформативні можливості поховальних пам'яток.	17	24
4	Загальні уявлення про методи та основні напрями антропологічних досліджень.	17	24
5	Особливості поховального ритуалу культур Верхнього Потисся.	17	24
	Разом	78	108

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються різноманітні демонстраційні матеріали: фотографії, польові креслення, фрагменти публікацій, джерельної літератури, що сприяють формуванню повного уявлення про види поховань та основні принципи їх польового дослідження.

Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.:іл.
2. Залізник Л.Л., Моця О.П., Зубар В.М. Археологія України: Курс лекцій: Навч. Посібник. – К.: Либідь, 2005. – 504 с.
3. Козак О.Д., Потехіна І.Д., Слободян Т.І., Гупало В.Д. Методичні рекомендації з польової антропології. – Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України, 2019. – 108 с.
4. Котигорошко В. Верхнє Потисся в давнину. 1 000 000 років тому – X сторіччя н.е. : монографія. – Ужгород : Карпати, 2008. – 432 с. : іл.

Допоміжна література:

5. Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород: УжНУ, 2001. – 392 с.
6. Баран В.Д. Черняхівська культура. – Київ: «Наукова Думка», 1981. – 264 с.
7. Бунятян, Е. П. Методика социальных реконструкций в археологии. На материале скифских могильников IV-III вв. до н. э. Київ: Наукова думка, 1985.
8. Вакуленко Л.В. Українські Карпати у пізньоримський час (етнокультурні та соціально-економічні процеси). – Київ: ІА НАН України, 2010. – 304 с.
9. Гупало Віра, Мойжес Володимир. Культурні предмети з поховань Замкової церкви в Ужгороді: іконографія, символіка, походження // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2020. Вип. 24. – С.396-423.
10. Герета І.П. Чернелево-Руський могильник / І.П. Герета; упор. в.С. Тилишак. – Київ;Тернопіль: ТзОв «Терно-граф», 2013. – 284 с., 176 рис. (ОІУМ. – № 3)
11. Добролюбский А. О. О принципах социологической реконструкции по данным погребального обряда // Теория и методы археологических исследований. – К., 1982.
12. Долженко Ю.В., Мойжес В.В. Антропологічний аналіз поховань в середньовічній церкві Ужгородського замку (виявлених 2018 року) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. – Вип.2 (41). – С. 192-205.
13. Долженко Юрій, Мойжес Володимир. Краніологія та статево-вікова характеристика поховань другої половини XIV–XVII ст. з церкви Ужгородського замку // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. – Вип.1 (46). – С.228–264.
14. Івакін В.Г. Інформативні можливості та базові терміни сучасної тафології // Древности. 2014-2015. Харьковський історико-археологічний ежегодник. – Т. 13. – С. 201–211.
15. Котигорошко В. Сакральний центр Верхнього Потисся епохи пізнього латену. – Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 2015. – 398 с.

16. Котигорошко В.Г., Прохненко І.А. Нові дані про поховальні пам'ятки Закарпаття // Науковий вісник УжНУ. – Ужгород, 2003. - №9. – С. 3–12.
17. Малеев Ю.М. Словник археологічних термінів. – К., 2001.
18. Мойжес В. Культурно-хронологические горизонты городища Белая Церковь (ур. Деалул Монэстырий) // Карпатика. – Ужгород: Вид-во УжНУ “Говерла”, 2013. – Вип. 42. – С. 80-93.
19. Пеняк П. Поховальні пам'ятки та обряд поховання давніх слов'ян Тисо-Дунайського басейну // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2018. – Вип. 22. – С. 123–134.
20. Пеняк С.І., Пеняк П.С. Археологія Закарпаття: історія дослідження. – Ужгород «Краєвиди Карпат», 2013. – 256 с.
21. Погоржельська І.В, Мойжес В.В. Поховання 32 у нефі церкви Ужгородського замку // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. – Вип.2 (43). – С. 224-236. (ДАК)
22. Попович І. Закарпаття за доби раннього заліза. Краків-Львів, 2006.
23. Прохненко І. Чомський археологічний комплекс / Історичні студії / [редкол. : М.М. Вегеш та ін.] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т, Каф. іст. стародав. світу і середніх віків. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2007. – Вип. 1. Проблеми давньої і середньовічної історії та етнології. – С. 46–64. – Рез. : рос., англ. – Бібліогр. : с. 52–54.
24. Прохненко. І.А., Мойжес В.В. Дослідження Червеньовського могильника // Старожитності Карпатського ареалу. Карпатика. – Ужгород: «Говерла» 2010. – Вип.39. – С.191-198.
25. Сегеда С.П. Антропология: підручник для студ. гуманіт. спец. вищ. гавч. закл. – Київ: Либідь, 2009. – 424 с.
26. Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н.е. – К., 1960.
27. Kotigoroško V. Ținuturile Tisei Superioare in veacurile III i. e.n.–IV e.n. (Perioare La Tene și romană) / Vjačeslav Kotigoroško. – București : S.C. Caro trading' 94 S.R.L., 1995. – 338 p.
28. Kotigoroško V. Mala Kopanya / Vyacheslav Kotigoroško. – Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 2009. – 125 p.

Інтернет ресурси:

<http://vgosau.kiev.ua/>

<https://iananu.org.ua/vidannya/periodichni>

<https://iananu.org.ua/vidannya/naukovi-monografiji>

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток___).
(потрібне підкреслити)

Протокол №___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток___).
(потрібне підкреслити)

Протокол №___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток___).
(потрібне підкреслити)

Протокол №___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток___).
(потрібне підкреслити)

Протокол №___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток___).
(потрібне підкреслити)

Протокол №___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)